

ZHODNOCENÍ MÍRY NEZAMĚSTNANOSTI ABSOLVENTŮ ŠKOL NA TRHU PRÁCE ZA OBDOBÍ 2011-2022 - CELOREPUBLIKOVÉ A REGIONÁLNÍ SROVNÁNÍ

ASSESSMENT OF THE UNEMPLOYMENT RATE OF SCHOOL LEAVERS ON THE LABOUR MARKET FOR THE PERIOD 2011-2022 - A COMPARISON AT NATIONAL AND REGIONAL LEVEL

Pavla Kořátková Stránská – Josef Košťálek

Abstract

Every year, the labour market and the education sector focus their attention on school leavers. School leavers are the group of economically active people who find it difficult to enter the labour market. Their employability is influenced by the phase of the economic cycle of a given economy, the overall unemployment rate, the balance or imbalance between labour demand and supply, and the rate of vacancies. The aim of this paper is to assess the unemployment rate of school leavers in the labour market over the last eleven years. The analysis focuses on national and regional comparisons. The number of unemployed school leavers and the unemployment rate of school leavers were chosen as the main parameters for analysis. In order to achieve the aim of the article, research-analytical methods will be used, especially content analysis, which is oriented towards the analysis of texts and the extraction of relevant information from literary sources.

The results of the paper can be used as a basis to show where the employability of school leavers has moved over the last eleven years in terms of numbers and rates of unemployment. The results can also provide options for promoting productivity improvements in a given economy.

Key words: school leavers, unemployment rate, education, labour market

JEL Code: J21, J24

Úvod

Vzdělanost populace je jedním z indikátorů pro posuzování úrovně a kvality lidského kapitálu ve společnosti. Struktura vzdělanosti je ovlivněna řadou vnějších a vnitřních faktorů, které se promítají následně do uplatnitelnosti absolventů škol. Absolventi škol tvoří skupinu ekonomicky aktivních obyvatel, které stojí před zásadním mezníkem, a to jak se uplatnit na trhu práce.

Právě trh práce prochází kontinuálním vývojem a odráží se v něm měnící se potřeby vůči nově vstupujícím čerstvým absolventům. Zde je potřeba, aby ekonomika a systém vzdělávání vytvářeli prostředí takové, které umožní čerstvým absolventům uspokojit vzniklé potřeby jejich dobrou přípravou a nabytými znalostmi. (Matějů, Večerník, 2015), (Matějů, Anýžová, 2015) V případě, že nedochází k pokrytí potřeb, nastává na trhu práce určitá úroveň neuplatnitelnosti absolventů škol. Míra neuplatnitelnosti absolventů škol neboli míra nezaměstnanosti absolventů škol je do jisté míry ovlivněna celkovou ekonomickou situací dané země, mírou celkové nezaměstnanosti, stavem nabídky volných pracovních míst. (Šnýdrová a kol., 2017), (Trhlíková, 2019) Tento argument lze brát jako pohled z jedné strany. Druhá strana přináší situaci, kdy absolventi škol nevstoupí na trh práce po ukončení vzdělávání, nedochází k osvojení pracovních návyků a tím si pak sami absolventi uzavírají možnosti uplatnit se na trhu práce a hrozí, že se stanou dlouhodobě nezaměstnanými. Riziko čerstvého absolventa škol spočítá v tom, že disponují nedostatkem praxe a to může být demotivujícím prvkem k aktivnímu vstupu na trh práce. Uvedené riziko je ale do jisté míry vyvažováno jejich aktuálními odbornými znalostmi, disponují znalostí cizích jazyků, mají dovednosti v používání informačními technologiemi, jsou flexibilní v osvojování pracovních návyků. (Muja et al., 2019), (Hanushek, Woessmann, 2012), (Sedláček, Zelenka, 2021)

V roce 2022 byla zaznamenána nejvyšší míra nezaměstnanosti u absolventů s dosaženou úrovní vzdělání středního odborného - E, kde míra nezaměstnanosti činila přibližně 14,1 % a druhá nejvyšší u nástavbového vzdělání L5 6,3 %. Naopak u absolventů gymnazijního vzdělání - K byla dosažena nejnižší míra nezaměstnanosti, a to 1,6 % a druhá nejnižší míra u vyššího odborného vzdělání - N, přibližně 1,8 %. Z hlediska celkové míry nezaměstnanosti absolventů dosáhla v roce 2022 hodnoty 4,5 %. Oproti roku 2011 došlo ke zlepšení o 1,7 procentního bodu v rámci ukazatele celkové míry nezaměstnanosti absolventů škol. Podíl na celkové míře nezaměstnanosti absolventů škol v roce 2011 byl obdobou roku 2022, kdy největší podíl měli nezaměstnaní absolventi z nástavbového studia L5 a absolventi se vzděláním odborné střední - E.

Výstup článku může sloužit jako podklad pro to, kam se za posledních 12 let posunula problematika uplatnitelnosti absolventů škol, a to z hlediska počtu a míry nezaměstnanosti. Výsledky mohou také zdůvodnit situaci na trhu práce a možnost podpořit zvýšení produktivity v dané ekonomice.

1 Absolventi škol na trhu práce

Absolventi škol tvoří skupinu ekonomicky aktivních obyvatel, které vymezuje nejen zákoník práce (§ 227-235 z.č. 262/2006 Sb., zákoník práce) a zákon o zaměstnanosti (z.č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, novela z.č. 382/2008 Sb.), kterým se má věnovat zvýšená péče, a to pro období maximálně dvou let po ukončení středního vzdělání (resp. mladým lidem do 20 let věku) a pro období maximálně dvou let po úspěšném ukončení vysokoškolského studia (nejdéle do 30 let věku).

Dle autorů Burdová, Chamoutová (2011) a Vojtěch a kolektiv (2022) se pro potřeby statistického sledování o stavu absolventů škol využívá nejvýstižnější ukazatel, který zahrnuje absolventy posledního roku neboli čerstvé absolventy v rámci vykazovaného ukazatele míra nezaměstnanosti absolventů škol, tj. míra nezaměstnanosti čerstvých absolventů (1), jež jsou v evidenci nezaměstnaných v dubnu daného roku.

$$u_{absolvent} = \frac{U_{abs}}{EA_{abs}}, \quad (1)$$

kde U_{abs} znamená počet nezaměstnaných absolventů (uchazečů o zaměstnání) konkrétní kategorie vzdělání, skupiny oborů či oboru vzdělání, EA_{abs} znamená celkový počet absolventů (zaměstnaných, nezaměstnaných, aj.) v daném druhu přípravy, v dané skupině oborů či oboru vzdělání.

2 Zhodnocení míry nezaměstnanosti absolventů škol

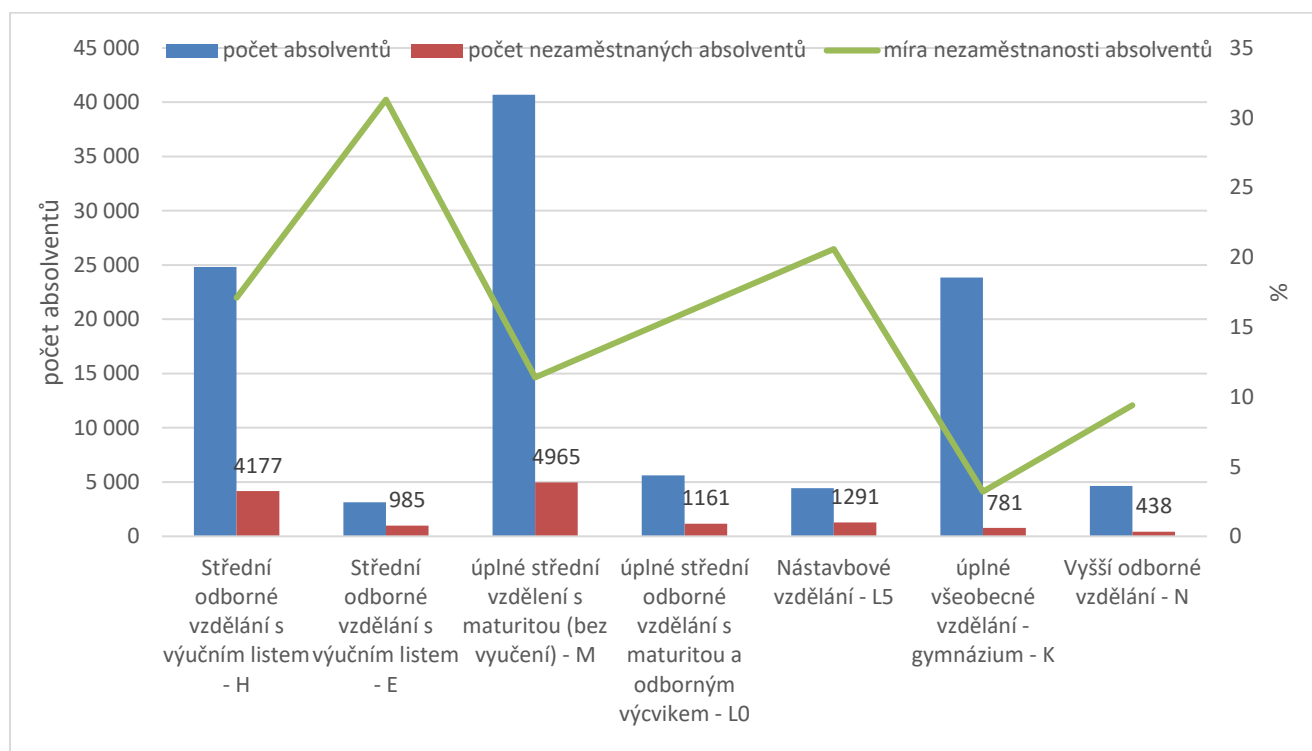
Uplatnitelnost absolventů škol na trhu práce se vlivem ekonomické situace neustále mění. Dochází k pravidelně se opakujícím cyklům, kdy v září dochází k nárůstu počtu absolventů na trhu práce a s tím související i růst počet nezaměstnaných a následující měsíce část absolventů je trhem práce uplatněna do pracovního procesu. (Trhlíková, 2019)

V roce 2011 se na trhu práce stále odráží vliv celosvětové ekonomické krize z podzimu roku 2008. Jedná se o to, že byl pokles v možnosti uplatnit absolventa škol na trhu práce. Pro statistiky úřadů práce a Ministerstva práce a sociálních věcí jsou měřeny počty nezaměstnaných absolventů vždy k dubnu příslušného roku z důvodu toho, že hodnoty v září jsou zvýšené

a dochází zde k postupnému uplatnění absolventů. Z tohoto důvodu je měsíc duben brán jako nejlépe vystihující stav na trhu práce z hlediska absolventů škol.

Stav na trhu práce z hlediska počtu nezaměstnaných absolventů škol se člení dle kategorií vzdělání, a to absolventy středního vzdělání s výučním listem - E, H; absolventy středního vzdělání s maturitní zkouškou a odborným výcvikem a absolventy nástavbového studia - L0/L5; absolventy středního odborného vzdělání s maturitní zkouškou - M; absolventy gymnazijního vzdělání - K; absolventy vyššího odborného vzdělání - N a také absolventy vyššího odborného vzdělání v konzervatoři - P. V roce 2011 jsou nejvíce nezaměstnaní absolventi vzdělání úplného středního vzdělání s maturitní zkouškou - M, kdy počet nezaměstnaných absolventů dosáhl hodnoty 4 965. Z níže uvedeného grafu Obr. 1 je patrné, že zvýšený počet je ovlivněn i z důvodu dosažení nejvyšší hodnoty v počtu absolventů (přibližně 41 tis. absolventů). Druhá nejvyšší hodnota je u nezaměstnaných absolventů se středním odborným vzdělání s výučním listem - H, kde míra nezaměstnanosti činí 17,1 %. Naopak nejnižší počet nezaměstnaných absolventů je dosahován ve vzdělání vyšším odborném - N (počet nezaměstnaných činí 438).

Obr. 1: Ukazatelé stavu absolventů škol na trhu práce za rok 2011

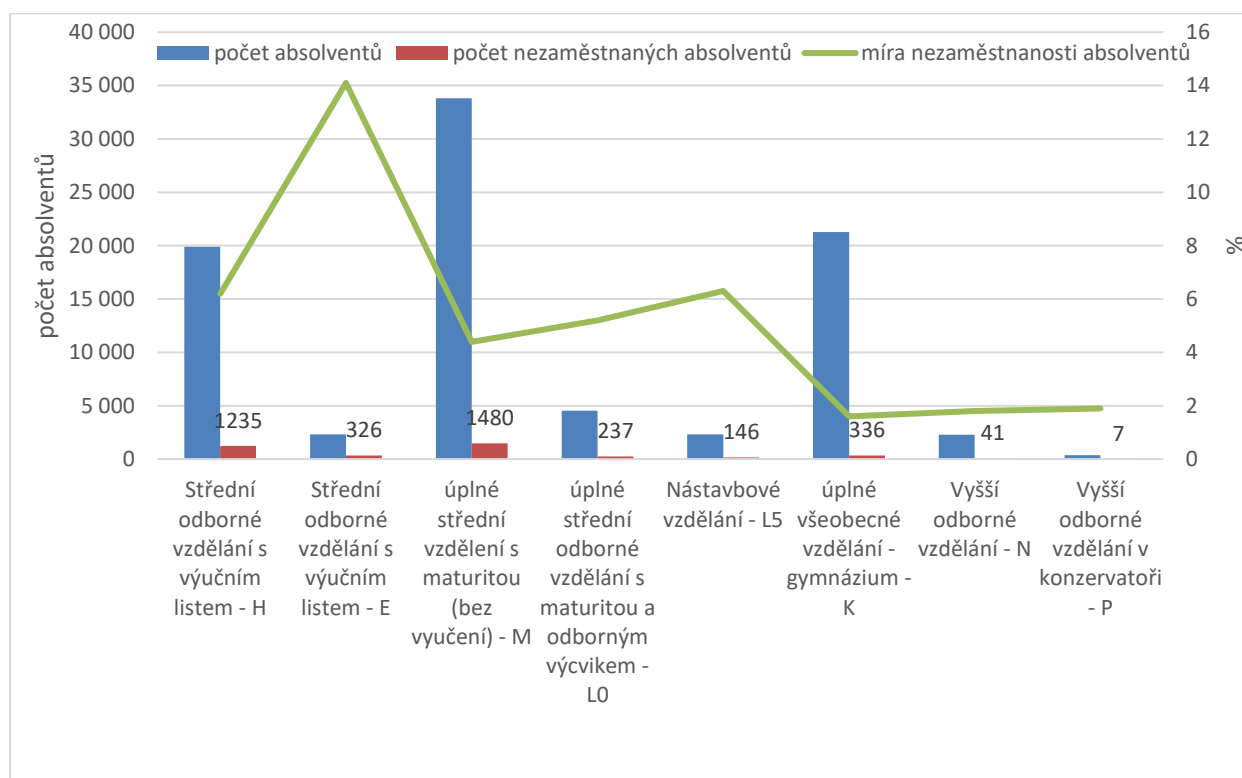

Zdroj: Národní pedagogický institut České republiky, vlastní zpracování

Naopak v rámci ukazatele míra nezaměstnanosti absolventů dochází v roce 2011 (viz graf Obr. 1) k nejvyšší hodnotě míry nezaměstnanosti u absolventů se středním odborným vzděláním s výučním listem - E, hodnota 31,3 %. Hodnotu v této úrovni vzdělání zvyšují absolventi oboru Elektrotechnika, telekomunikace a výpočetní technik, dále oboru Gastronomie, hotelnictví a turismus společně s oborem Stavebnictví, geodézie a kartografie. Naopak nejnižší míra nezaměstnanosti je u absolventů s úplným středním všeobecným gymnazijním vzděláním - K (3,2 %) a druhá nejnižší je dosažena u vzdělání vyšší odborném (9,4 %). Tyto nízké hodnoty jsou dosahovány zejména v oborech Obecně odborná příprava (obory Lyceí - přibližně 7,5 %), dále obory Speciální a interdisciplinární technické obory (přibližně 8,0 %).

Příznivý vývoj v uplatnitelnosti absolventů škol na trhu práce se začala zlepšovat po roce 2014, kdy dochází k oživení ekonomiky. Paradox nastává v období let 2018-2019, kdy jsou firmy donuceni více spolupracovat se školami v různých oblastech s cílem si vybírat potencionální pracovníky na své volné pozice.

Obr. 2: Ukazatelé stavu absolventů škol na trhu práce za rok 2022

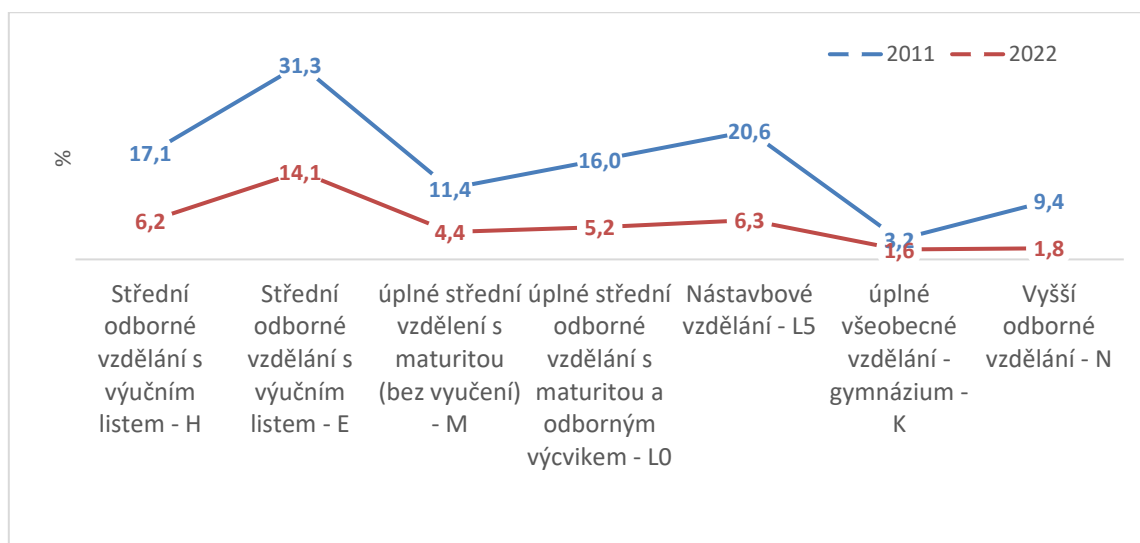

Zdroj: Národní pedagogický institut České republiky, vlastní zpracování

Oproti roku 2011 dochází v roce 2022 k obdobnému průběhu ve všech třech sledovaných ukazatelích. Na grafu Obr. 2 je zachycen nejvyšší počet nezaměstnaných

absolventů škol na trhu práce se vzděláním úplné střední s maturitní zkouškou - M (počet nezaměstnaných absolventů dosahuje hodnoty 1 480) a druhým nejvyšším počtem u absolventů se středním odborným vzděláním s výučním listem - H. Je to dáno i z důvodu toho, že v těchto kategoriích je též nejvyšší počet absolventů. Naopak nejnižší počet nezaměstnaných absolventů je v dosažené úrovni vzdělání vyšší odborné - N (společně se vzděláním vyšším odborném v konzervatořích). V rámci ukazatele míra nezaměstnanosti, jak je naznačeno na níže uvedeném grafu Obr. 3, dochází též k obdobnému průběhu. Rok 2022 přináší výrazné zlepšení hodnot v ukazateli míra nezaměstnanosti, kdy hodnoty v roce 2022 se pohybují v maximální hodnotě do 14,1 % (proti roku 2011, kdy nejvyšší hodnota byla 31,3 %) a nejnižší hodnotě do 1,6 %. Významné zlepšení hodnoty daného ukazatele přináší u absolventů se vzděláním střední odborné vzdělání s výučním listem - E, kde dochází k poklesu hodnoty ukazatele o 7,3 p. b., dále u absolventů s nástavbovým vzděláním - L5, kde pokles ukazatele je o 14,3 p. b., a absolventů se středním vzděláním s výučním listem - H.

Obr. 3: Míra nezaměstnanosti absolventů škol v roce 2011 a 2022

Zdroj: Národní pedagogický institut České republiky, vlastní zpracování

V období 2011-2022 dochází ve vývoji ukazatele míry nezaměstnanosti absolventů škol v komparaci s vývojem počtu absolventů k pozitivnímu růstu, tj. pokles hodnoty ukazatele. Nejvýznamnější pokles lze zaznamenat u absolventů s úrovní vzdělání vyšší odborné - N (zlepšení ukazatele o 44,3 %), dále u absolventů nástavbového vzdělání - L5 (zlepšení o 44,5 %), absolventů středního odborného vzdělání s maturitní zkouškou a odborným výcvikem - L0 (zlepšení o 39,5 %), také významné zlepšení dochází u absolventů se vzděláním středním s výučním listem - E (zlepšení o 26,6 %).

2.1 Regionální rozdíly v míře nezaměstnanosti absolventů škol

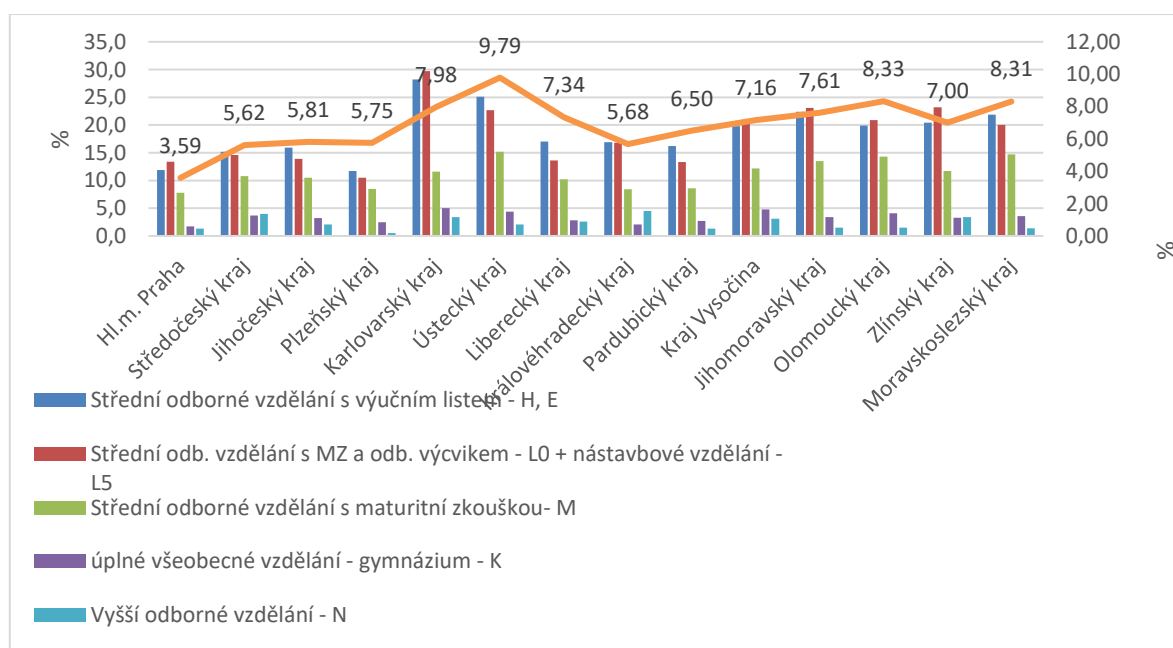
Statistické sledování stavu trhu práce z hlediska počtu nezaměstnaných absolventů škol se setkává s různým přístupem k vykazování. Statistiky počtu nezaměstnaných absolventů vychází z místa trvalého pobytu absolventa, naopak sledování Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy přiřazují nezaměstnaného absolventa ke školám v kraji, kde studovali. Ukazatel sledování míry nezaměstnanosti vychází z následujícího vzorce (2).

$$u_{absolvent_kraj} = \frac{U_{abs_kraj}}{EA_{abs_kraj}}, \quad (2)$$

kde U_{abs_kraj} je počet nezaměstnaných absolventů škol v kraji (bez ohledu jejich evidence na příslušném úřadu práce) a EA_{abs_kraj} je počet absolventů, jež se připravovali na školách v příslušném kraji.

Období 2011 až 2022 je charakteristické výraznými regionálními rozdíly s téměř podobným průběhem. Mezi významné faktory determinující regionální rozdíly patří celková míra nezaměstnanosti v příslušném kraji.

Obr. 4: Míra nezaměstnanosti absolventů škol v roce 2011 v jednotlivých krajích

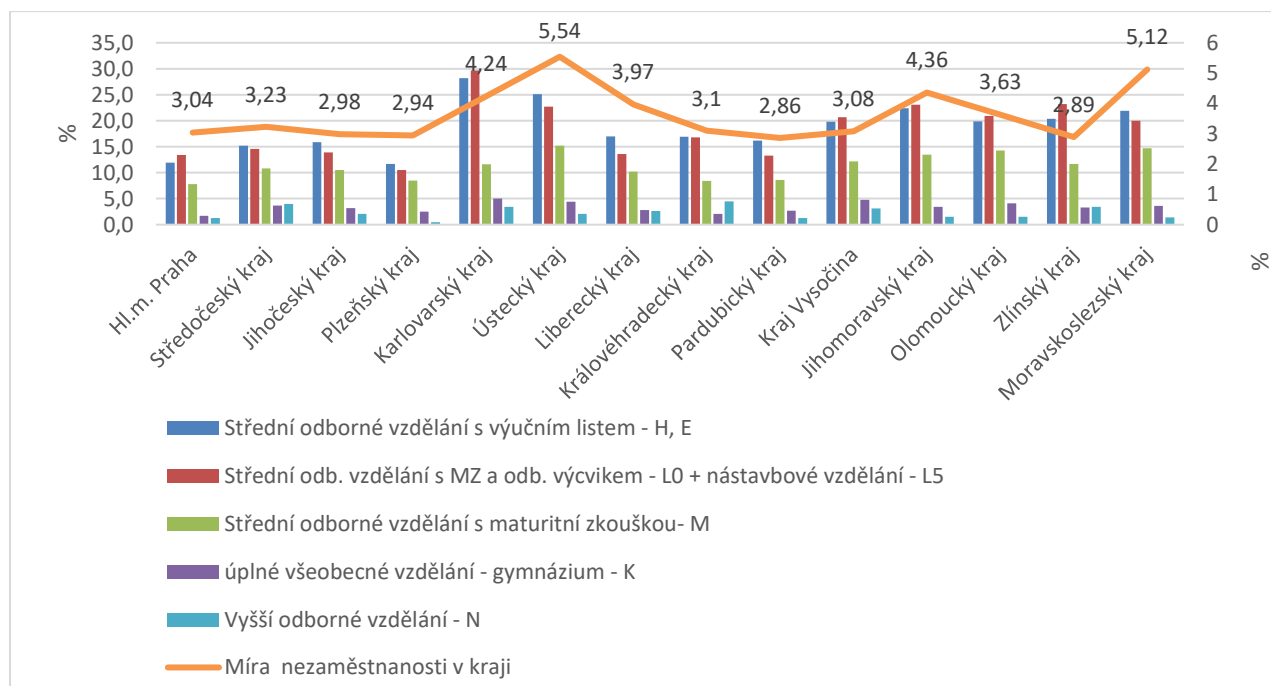

Zdroj: Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, vlastní zpracování

Z uvedených grafů (Obr. 4 a Obr. 5) vyplývá, že nejnižší míru nezaměstnanosti a současně i míru nezaměstnanosti absolventů škol vykazuje hl. m. Praha. Naopak mezi kraji s vysokými hodnotami obou ukazatelů vykazují kraje Ústecký, Olomoucký a Moravskoslezský. V roce 2011 vykazoval kraj Karlovarský nevyšší diferenci v rámci porovnání obou měř

nezaměstnanosti, a to o 20,22 % převyšoval celkovou míru nezaměstnanosti v rámci kategorie míry nezaměstnanosti se středním odborným vzděláním s výučním listem - E, H a 21,72 % s úrovní vzdělání střední odborné vzdělání s maturitní zkouškou - L0 a nástavbové vzdělání - L5. Naopak nejnižší diferenci vykazoval kraj Ústecký u nezaměstnaných absolventů se vzděláním vyšším odborným - N. V roce 2022 dochází k nejvyšší diferenci v kraji Jihomoravském, a to 5,3 % u nezaměstnaných absolventů se středním odborným vzděláním s výučním listem - E, H. Naopak nejnižší diferenci vykazoval kraj Moravskoslezský, kde byla vykázána nižší míra nezaměstnanosti absolventů oproti celkové míře nezaměstnanosti, a to ve shodných hodnotách 3,7 % u absolventů s gymnazijním vzděláním - K a vzděláním vyšším odborným - N.

Obr. 5: Míra nezaměstnanosti absolventů škol v roce 2022 v jednotlivých krajích

Zdroj: Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, vlastní zpracování

Závěr

Situace na trhu práce se v roce 2011 ocitá v mírném zlepšení oproti podzimu roku 2008, kdy se česká ekonomika potýkala s celosvětovou hospodářskou krizí. Podíl počtu nezaměstnaných absolventů na celkové nezaměstnanosti činil 6,2 %. Postupem času, zejména od konce roku 2014 se situace zlepšovala. Absolventi škol na trhu práce nacházeli uplatnění, které souviselo s růstem české i světové ekonomiky. Tento stav byl dále podpořen dlouhodobým demografickým poklesem v tzv. populačních ročnících a výrazným nárůstem podílu počtu

absolventů maturitních oborů do pokračujícího terciálního vzdělávání. Bohužel situace je narušena pandemií COVID-19, následující růstem cenové hladiny, nepříznivým vývojem na trhu s energiemi umocněné vlivem války na Ukrajině. Situaci ani nepřispívá stav veřejných financí, jenž se potýká se strukturálními problémy, které se začali projevovat před rokem 2019.

V nadcházejícím období lze očekávat zvýšení rizikovosti nezaměstnanosti absolventů škol, a to z důvodu ekonomické stagnace (v nejhorším případě recese). Zaměstnavatelé se opět dostávají do situace, jako v letech 2009-2013, kdy se orientovali v rámci nábory nových zaměstnanců na kvalifikované pracovníky než na čerstvé absolventy. Stále zůstává nejvíce ohroženou skupinou nezaměstnaných absolventů s dosaženou úrovní vzdělání střední odborné s výučním listem - E a dále nástavbové vzdělání - L5 i přesto, že je zde také menší počet absolventů. Z hlediska oborů vykazují nižší míru nezaměstnanosti absolventi zdravotnických oborů, pedagogických a sociálních oborů. Naopak vysoké hodnoty míry nezaměstnanosti jsou u nezaměstnaných absolventů u oborů charakteristické službami, jako gastronomie, kadeřnictví, kosmetika.

Shrnutím lze říci, že vývoj počtu nezaměstnaných osob za posledních 12 let vykazuje obdobné průběhy s menšími odchylkami. Současná situace není příliš příznivá s možností zvýšení uplatnitelnosti absolventů škol na trhu práce. Výstup článku lze brát jako podklad pro další výzkumy z hlediska měření citlivosti uplatnitelnosti absolventů škol na změny v makroekonomických ukazatelích.

Literatura

- Burdová, J. & Chamoutová, D. (2011). *Nezaměstnanost absolventů škol se středním a vyšším odborným vzděláním – 2011*. Národní pedagogický institut České republiky. Praha.
- Hanushek, E. A. & Woessmann, L. (2012). Do Better Schools Lead to More Growth? Cognitive Skills, Economic Outcomes, and Causation. *Journal of Economic Growth*, 17(4), 267–321.
- Kubátová, J. (2004). Význam lidského kapitálu v postindustriální společnosti. *Politologica. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis*, 3, 9-28.
- Matějů, P. & Večerník, J. (2015). Kompetence, vzdělání a lidský kapitál v České republice ve světle dat OECD-PIAAC. *Politická ekonomie*, 63(2), 185-203. <https://doi:10.18267/j.polek.996>
- Matějů, P. & Anýžová, P. (2015). Role lidského kapitálu v úspěchu na trhu práce: srovnání šesti

- evropských zemí participujících na projektu PIAAC. *Sociologia*, 47(1), 31-65.
- Muja, A., Blommaert, L., Gesthuizen, M. & Wolbers, M. H. J. (2019). The vocational impact of educational programs on youth labor market integration. *Research in Social Stratification and Mobility*, 64. <https://doi.org/10.1016/j.rssm.2019.100437>
- Sedláček, J., & Zelenka, M. (2021). The effects of education-job (mis)match on the earnings of graduates in the Czech Republic. *Review of Economic Perspectives*, 21(2), 105-150. <https://doi.org/10.2478/revecp-2021-0006>
- Šnýdrová, M., Šnýdrová, I., & Vnoučková, L. (2017). Vnímání příčin uplatnitelnosti absolventů a jejich závislosti a specifika u dílčích skupin. *Ekonomické listy*, 8(2).
- Trhlíková, J. (2019). Absolventi středních odborných škol a jejich přechod na trh práce. *Pedagogika - odborné školství a odborné vzdělávání: Současné teorie a výzkumy*, 69(2). <https://doi.org/10.14712/23362189.2018.854>
- Úlovcová, H., & kol. (2006). Uplatnění absolventů škol na trhu práce. 1. vyd. Praha: NÚOV. ISBN 80-85118-95-5.
- Vojtěch, J., Novotná, H. & Staňková, K. (2022). Nezaměstnanost absolventů škol se středním a vyšším odborným vzděláním – 2022. *Národní pedagogický institut České republiky*. Praha.
- Ministerstvo práce a sociálních věcí. (2023, říjen 1). *Statistiky absolventů škol 2011-2022*.
Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce ve znění pozdějších předpisů.
Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti ve znění novely zákona č. 382/2008 Sb.

Kontakt

Ing. Pavla Koťátková Stránská, Ph.D.

University of Chemistry and Technology, Prague, (School of Business)

Technická 5

16628 Praha 6

pavla.kotatkova.stranska@vscht.cz

Ing. Josef Košťálek, Ph.D.

University of Chemistry and Technology, Prague, (School of Business)

Technická 5

16628 Praha 6

josef.kostalek@vscht.cz